

Janus'un Yüzleri: Yirminci Asırda Marksizm ve Faşizm*

Hunt Tooley**

Düşünce hayatındaki insanlar, uzun zamandır, Yirminci Yüzyıl'ın totaliter sistemlerini karşılaştırmaktadır. Gerçekten, "totaliteryen" kelimesinin orijinal İtalyanca muhteva çerçevesinin dışına uygulanması bir bilimsel kıyaslama faaliyeti olagelmıştır. Fakat, 1920'lerin başında Bolşevizm'in ve İtalyan faşizminin ortaya çıkmasından beridir, Batılı bilim adamları – ki çoğu zaman bunların kendileri totaliteryen ideologlardı- Marksist- Leninist sistemi Alman Nasyonal Sosyalizmi'nin ve diğer çeşitli "faşist" partilerin olduğu kadar Mussolini'nin faşist partisinin ve faşist rejiminin siyasal muhalifi bir sistem olarak telakki etmeye meyletmişlerdir. Okulların ders-hanelerinde mütemadiyen öğretilen klâsik siyasî yelpaze ancak bu özel telakkinin ürünü olarak bir anlam taşır.

Diğer taraftan, 1930'lardan itibaren (bazı durumlarda 1920'lerden itibaren de denebilir) klâsik liberaller, liberteriyenler ve eski muhafazakârlar (paleo-concervatives), değişen derecelerde, standart siyasal yelpazeyi, gayri münasip ölçütlere ve hatta sahte öncülere (kaziyelere) dayandığı gerekçesiyle red-

dettiler. Her şey bir yana, komünizm ve nazizmi zıt aşırı uçlara yerleştiren bir yelpaze, gerçeği birçok bakımdan çarpıtmaktaydı. Ancak, çoğu zaman, Batı düşünce hayatında, komünizm ve faşizm arasındaki keskin mukayeseler, komünizmin muazzam ve iyi amaçlı bir tecrübe olduğu ve talihsiz bir şekilde bazı "aşırılıklar" yarattığı yolundaki büyük "entellektüel" ortodoksiye yönelik kutsama (saygı) tarafından engellenmiştir.

Hem uzun zamandır güya birbirlerinin zıddı olan "aşırı sağ" ve "aşırı sol" arasındaki benzerlikleri küçümsemiş olanlar hem de bu büyüleyici konu üzerinde çalışanlar için, *The Faces of Janus* (Janus'un Yüzleri) yararlı ve son derece aydınlatıcı bir çalışma olacaktır. A. James Gregor hem faşizm hem Marksizm üzerinde önemli bir otoritedir ve bize Marksizm-Leninizm ve Faşizm arasındaki benzerlikler hakkında olgun, dikkatli ve yoğun bir bilim adamlığına dayalı bir eser takdim etmektedir.

Gregor çalışmasına Yirminci Asır devrimleriyle ilgili Batılı teorilerdeki bazı büyük kopukluklara işaret ederek başlamaktadır. Akademik, edebî ve entellektüel gözlemciler, 1930'lardan beri, hayli tutarlı biçimde, Mark-

** Austin College Öğretim Üyesi, ABD.

sist-Leninist ve Faşist hareketleri zıt kutuplar olarak takdim etmişlerdir. Bazı bilim adamlarının (İtalyan faşizminin lügatından gelen) totaliteryen terimini, otoriter, ideolojik rejimlerin hem sağ hem sol türlerine tatbik etmeye başlamasına rağmen, Batılı akademisyenler faşizmi ve Sovyet Komünizmini kesin bir zıtlık içinde görmeye devam etti. Onlara göre faşizm irrasyoneldi, komünizm ise rasyoneldi, hatta bilimseldi. Faşizm milliyetçiydi, komünizm enternasyonalistti. Faşizm bencil ve saldırgandı, komünizm (bazen mağrur olmasına rağmen) üniversal paylaşımaya yönelik, iyi niyetli bir teşebbüstü. Faşizm şeytanî bir dizayndı, komünizm büyük tecrübedi...

Diğer taraftan, Gregor gösteriyor ki, başarısız Marksist-Leninist devrimler, İtalya'nın başarısız faşist devrimine ve (nasyonal sosyalistlerinki dâhil) çeşitli faşist-benzeri devrimlere çok benzemektedir. Gerçekte, Gregor, standart siyasî yelpazede, yalnızca Stalin'in "bir ülkede sosyalizm"i bakımından değil, aynı zamanda faşist düşünce açısından da ilişkiler bulmaktadır. Hakikaten, bu kitabın en değerli katkılarından biri, Gregor'un, Mussolini'nin çok az vurgulanan, lider İtalyan Marksisti ve bir Sendikalist teorisyen olarak erken kariyeriyle ilgili tetkikidir.

Gregor'un, bir çok defa faşizmin başı çektiğine ve nazizmin onu izlediğine işaret etmesine rağmen, kitap esas itibariyle İtalyan faşizmi ve Rus komünizmi üzerine bir çalışma olduğundan, Almanya'daki nasyonal sosyalist rejimle ilgili olarak, sadece bir not yoluyla çok az şey söylemektedir. Gerçekte, o, kendisinin ana konusunun, büyük harfle Faşizm olmasına rağmen, çok sayıdaki diğer "faşizmleri" de ele almaktadır.

Gregor gösteriyor ki, Marksizm-Leninizmin zıddı olarak faşizm kavramı, doğrudan doğruya, Mussolini'nin faşist hareketinin

Mussolini'nin eski yoldaşları İtalyan Marksistlerin ve Avursturyalı, Fransız ve Alman Marksistlerin eleştirilerinden kaynaklanmaktadır. 1920'lerin ortaları itibariyle, İtalya'daki iktidarın Faşistlerin eline geçmesinden hemen sonra, Clara Zetkin ve diğer Komintern üyeleri bir Marksist çizginin ana noktalarını belirledi: Faşizm, basitçe, çalışan sınıfa karşı mücadele eden kapitalistlerin "büyük sermaye terörist diktatörlüğü"nü destekleme cephesiydi.

Sonraki yıllarda Marksist eleştiri daha da geliştirildi, ancak, faşizmin, esas olarak, Marksizmin gayri insanî bir muhalifi olduğu görüşü ana tema olarak kaldı. 1930'larda, R. Palme Dutt bu Marksist bakışın birçok ana noktasını standart bir anlatım olarak özetledi. Buna göre, Marx şunları göstermişti: Kapitalist sistem kârlılık oranının sifıra yaklaşacağı bir krize düşmek zorundaydı; ağır sanayinin ve büyük sermayenin menfaatleri artık üretim güçlerini geliştirmeye muktedir olamayacaktı; kapitalizm kendisinin tarihî rolünü ifa etmişti ve kapitalistler iktidarlarını muhafaza etmek için saf şiddete başvurmak zorunda kalacaktı; faşizm işte bu terörü temsil etmekteydi. Dutt'a göre, hakikî faşizm, "modern kapitalizmin çürüme eğiliminin en tam ifadesi"ydi (s. 34).

Gregor, daha 1930'larda, bazı Marksist entellektüellerin ana çizgi Komünitern teorilerini ise yaramaz diye reddettiklerine işaret etmektedir. Hem Otto Bauer hem Franz Borkenau, faşizmi, kapitalistlerin basit bir cephesi olmanın dışında bir şey olarak görmekteydi. Özellikle Borkenau, faşizmi, rolü "tek parti liderliği altında kitleleri mobilize eden gelişmeci diktatörlük" olan bir hareket; milliyetçi otoriteryenizmin, ekonomiyi millî güçle aynı çizgiye getirmek için ekonomik gelişmeyi hızlandıran -özü itibariyle "Bonapartist" bir süreç- hamlesi olarak gördü. Hem Bauer hem Borkenau bunları söylerken

Stalin'i ve Stalin'in Rusya'daki devrimi millileştirmesini göz önünde tutuyorlardı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra faşizmle ilgili Marksist teoriler Stalin'in 1953'te ölümü, Stalin'in 1956'da Krusçev tarafından suçlanması ve müteakiben Rusya ile Çin arasındaki düşmanlıkla birlikte dönüşmeye başladı. Çin- Rus düşmanlığının 1960'larda ortaya çıkardığı birbirini karşılıklı etiketleme olgusu Sovyet ve Çin komünistlerinin bir diğerini faşist olarak isimlendirmesi açısından pek çok fırsat yarattı. Teorik olarak, buradaki önemli nokta, Marksistlerin açıkça faşizmin hiç de kapitalist olmayan bir sistemde doğabileceğini ve dolayısıyla kapitalistlerin bir cephesi/ frontu olmayabileceğini iddia ediyor olmalarıydı. Faşizm artık tarihî bir kategori değil fakat bir tasvirî ve belirli özelliklere sahip her devlet tekeline tasvir etmekte kullanılacak pejoratif bir terimdi.

Gerçekten, Gregor kanıtlamaktadır ki, 1960'lardaki ve 1970'lerde faşizmle ilgili Batılı akademik analiz dalgalarının arkasındaki teorinin büyük kısmı Çinlilerin ve Sovyetlerin birbirlerine yönelttikleri eleştirilerden gelmektedir. Gregor, bu Marksist küfürleşmedeki çoğu şeyin, ironik şekilde, tarafların birbirini suçladığı özelliklere denk düştüğünü bulmaktadır. Gregor, sadık Maocuların, şeytanî revizyonistlerin tuzaklarından nasıl kaçılacağını gerçekten gösterdiğini yazmaktadır:

Gerçek bir Marksist devrimci olmak ve faşistleri önlemek için, bütün yapılması gereken, Başkana, Doğuda ve Batıda pek çok akademisyenin sağ-kanat aşırılığının bir tanımlayıcı işareti olduğunda ısrar ettiği şekilde, tam olarak itaat etmektir (s. 83).

Gerçekten, hem Çin hem Sovyet sistemlerinde çok sayıda "faşist" özellikler bulunabilir: Führer prensibi, komuta ekonomisi, geleceğe bakış irrasyonellik ve daha bir çok şey...

Gregor, argümanlarının çoğunu, 1980'lerde ve komünizmin çöküşünden beridir Rusya'da eski Sovyetler Birliği'nin topraklarında faşist-benzeri hareketlerin yükselişini tartışırken bir araya getirir. 1980'lerde, kökleri 1960'larda yatan güçlü bir entellektüel hareket doğdu; bu hareket, milliyetçi canlanmaya yardım etti. Meselâ, Sergei Kurginian inançlı bir komünistti ve daha kuvvetli bir devlet yoluyla "millî kurtuluş"u hedefleyen tesirli yazıların yazarıydı. Kurginian Stalin'in hiyerarşik, katı, acımasız rejimini onayladı, fakat, Stalin'in, "başarılarını", Marksizm sayesinde değil Marksizme rağmen gerçekleştirdiğini düşündü. Gregor, Kurginian'ın fikirlerini "pro-faşist" olarak etiketlemekte ve Kurginian'ın komünizm sonrası dönemin en önemli liderlerinden biri olan Gennadi Ziganov üzerindeki tesirinin çok doğrudan ve çok derin olduğunu göstermektedir. Diğerleri de Sovyet Rusya sonrasında faşist programların versiyonlarını adapte etmişlerdir. Bu liderlerin hemen hemen hepsi (kariyerlerine) kesin inançlı Marksist-Leninistler olarak başlamışlardır.

Gregor'un analizinin omurgası, onun "reaktif (tepkici) gelişmeci milliyetçilik" konseptidir. Gregor, bu kavramı, çalışma konusu olan isimlerin bazılarında, özellikle Marksist Franz Borkenau'dan ve pro-faşist Roberto Michels'den almış görünmektedir. Bu kavramı sistematik biçimde ele almamasına rağmen, Marksizm ve faşizmin "zıtlar" olduğu yolundaki standart teze karşı çıkışı bu kavramdan kaynaklanıyor gibidir. Özetle, reaktif gelişmeci milliyetçilik, Gregor'a göre, bir "millet" milî kimliğini ve yerküredeki yerini kazanmak istediği ve buna yönelik ilerleme bazı yabancı felaketler veya millî utançlar tarafından engellenmiş görüldüğü zaman belirgin bir temayülü temsil eder. Sonuç, bir "tepkici" otoriteriyenizm, milleti yukarıdan aşağıya geliştirmeye ve "tepkici modernizm" gibi

bir şeye adapte etmeye yönelik bir teşebbüstür; ki bu hususta Jeffrey Herf Alman Nasional Sosyalizmi'yle bağlantılı olarak yazmaktadır. Gregor hem Marksizm-Leninizmi hem faşizmi bu sürecin mahsulleri olarak görmektedir. Klâsik liberal ya da liberteryen düşünce Gregor'un iki sistemin benzerlikleriyle ilgili ispatıyla mükemmelen uyuşur. Fakat, bu derginin okuyucuları, onun "tepkici nasyonalizm" analitik çerçevesini gereksiz yere fazla karmaşılaştırılmış bulacaktır. İktidarın merkezileşmesi, Leviathan devlete, beş veya altı asır önceki ilk gelişmesinden beri refakat etmiştir. I. Dünya Savaşı ve sonrası bu uzun süredir mevcut eğilimi takviye etmiştir. Otoriteryenizmin belirli formları, ille de "teorik" değil, fakat, tarihî izah gerektirir.

Gregor'un kitabının eleştirisinin bir uzantısı şudur: Gregor'un, "demokrasi"yi hem Marksizm-Leninizme hem faşizme hakikî kar-

şıt olarak kabul etme eğilimi "tepkici gelişmeci milliyetçiliğin" bir izahat kategorisi olarak zayıflığını sergilemektedir. Yirminci Asır, demokrasinin kendi merkezizetçilik, emperyalizm, kolektivizm ve bireylerin hayatlarına müdahale kalıplarını geliştirmekte çok yaratıcı ve gayretli olduğunu göstermiştir.

Bu eleştiriye rağmen, *The Faces of Janus*, özgürlüğe meraklı kimselerin önem verdiği konularla meşgul olan, dikkat çekici, ciddi bir bilimsel çalışmadır.

* *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 16, No. 3.

A. James Gregor, *The Faces of Janus: Marxism and Fascism The Twentieth Century*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 2000, 240 sayfa.

Çeviren: Atilla Yayla

Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset

Mustafa Erdoğan

Mustafa Erdoğan'ın bu kitabı Türkiye'nin modernleşme dönemi anayasa ve siyaset tarihinin kısa ve eleştirel anlatımını sunmaktadır. Statükoyu her halükarda haklılaştırmak güdüsünün etkisi altındaki resmi bakışa prensip açısından mesafeli duran yazar, Türkiye'nin son ikiyüzyıllık siyasi tarihinin gerçeklerini doğru tespit etmeye ve resmi tutumları evrensel değerler açısından yerli yerine oturtmaya çalışmaktadır. Özellikle Cumhuriyet dönemi Türk siyasetine ilişkin resmi mitler ile, bu dönemle ilgili olguların sunuluşundaki yanıltma ve çarpıtmaların açığa çıkarılmaya çalışıldığı bu kitapta "Türk demokrasisi"nin açmazlarının ipuçlarını da bulabilirsiniz. Kitap bu haliyle Türk Siyasi Hayatı ve Türk Anayasa Hukuku derslerini okuyan üniversite öğrencileri kadar bu konulara ilgi duyan genel okuyucunun da yararlanabileceği bir el kitabı niteliğindedir.

LiBeRtE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...